

ЧИСЕЛЬНІСТЬ, СОЦІАЛЬНА СТРУКТУРА І НАЦІОНАЛЬНИЙ СКЛАД НАСЕЛЕННЯ ДРОГОБИЧА У XVI – XVIII СТ.

Одним із найважливіших показників інтенсивності економічного і політичного життя міста є динаміка змін кількості населення. На жаль, збереглося дуже мало об'єктивних джерел про кількість населення міст Речі Посполитої у XVI–XVIII ст. Тому заслуговують на увагу наявні в нашому розпорядженні дані про кількість населення Дрогобича в XVI і XVIII ст.

При обчисленні кількості населення міста важливим є з'ясування середньої кількості мешканців в одному будинку, оскільки в демографічних джерелах того часу найчастіше брались на облік лише будинковласники. Дослідник сусіднього з Дрогобичем – міста Самбора приймав кількість населення в XVI – XVIII ст. – 7 осіб на будинок¹. Історик С. Пазира користувався критерієм 6 осіб на будинок, підкреслюючи разом з тим, що це швидше занижене співвідношення, бо навіть у малих містечках часто мешкало по 7-8 осіб в будинку². Як видно з дрогобицьких актових книг, в одному будинку дуже часто мешкали 2 сім'ї, а іноді й більше, а сім'я складалась в середньому не менш як з 5 членів. Тому можна з повним правом прийняти за основу середню кількість 6 мешканців в одному житловому будинку, як мінімальну.

В інвентарі за 1568 р.³ перелічено 245 дрогобицьких будинковласників. Приймаючи по 6 мешканців на будинок, отримаємо 1225 мешканців. Однак є підстави вважати цю цифру заниженою, бо тут не враховані піддані вїтківської юрисдикції, а також тому, що складачі інвентарів, як і люстрацій, часто не враховували неоподатковані будинки. А. Прохаска на підставі суми сплаченого в 1578 р. чопового обчислював населення Дрогобича в кількості 3600 осіб⁴. З іншого боку, враховуючи кількість сплаченого міщанами шосу, (приймаємо методику згідно якої в містах, де сума шосу булла від 50 до 100 зол., припадає по 32 особи на 1 зол. шосу), кількість населення в Дрогобичі в 1578 р. може бути визначеною 3078 осіб⁵. При цьому ці дані, обчислені на підставі суми сплаченого шосу теж, можливо, занижені⁶. Розбіжність відомостей різних джерел про кількість населення Дрогобича в 60-80 рр. XVI ст. є свідченням варіативності та приблизності їх інформативного потенціалу. Однак вони дозволяють висловити припущення, що населення Дрогобича в цей час становило 2-3 тис. мешканців, з більшим або меншим відхиленням в той чи інший бік.

З XVII і XVIII ст. маємо список міських будинків з 1652 року у Перемиських земських актах, а також матеріли Йосифінської ґрунтової метрики 1787 р. та Францисканської метрики 1820 р. На відміну від джерел попереднього періоду наявний в матеріалах перелік міських будинків і земельних наділів міщан є більш-менш повним. Однак дані метрик про кількість населення також є дещо заниженими, бо вони не враховують найбільш необхідних шарів міського населення – „люзних“, жебраків тощо.

Для визначення кількості осіб, що припадала на один будинок в кінці XVIII – на початку XIX ст., порівняємо дані Францисканської метрики з іншими австрійськими

статистичними джерелами. За австрійськими урядовими джерелами 1811 р. у Дрогобичі було 8007, а 1819 р. – вже 8690 мешканців⁷. За даними метрики 1820 р. тут було 1262 будинки, отже прийнявши кількість населення за 8 700 осіб, отримаємо, що на один будинок припадало 6,9 осіб. Приймаючи цей коефіцієнт для Йосифінської метрики, визначимо кількість населення в Дрогобичі у 1787 р. 6465 осіб. Відомості про кількість населення в окремих частинах за вказаними вище джерелами подано нижче.

Таблиця І.
Кількість населення в Дрогобичі в 1568 – 1820 рр.

Рік	1568 ⁸	1692 ⁹	1787 ¹⁰	1820 ¹¹
Дільниці міста				
Ринок	44	22	144	243
Вулиці в межах мурів	46	19	–	–
„Єврейське місто“ (Л А Н)	–	30	40	–
Передмістя:				
Завіжне	36	46	106	159
Лішнянське	54	25	76	141
Задвірне	27	53	101	134
Міські загороди	30	7	175	223
Зваричі	18	47	142	117
Війтівська гора	невід.	26	84	128
Плебанія	–	13	55	117
Інші будинки	–	–	14	–
Всього в центр. частині	90	71	184	243
Всього в передмістях	155	217	753	1019
Всього в центрі і на передмістях	245/6	X 288/6	X 937/6,9	1262
Кількість населення в місті і на передмістях	1225	1662	6465	8700

Навіть враховуючи недосконалість використаних джерел, можна припустити, що в третій чверті XVIII ст. населення Дрогобича складало не менше 6 – 6,5 тис. осіб. Ріст населення в порівнянні з попередніми століттями відбувався в основному за рахунок передмість, на яких мешкала більша частина населення міста. У проміжках між тими роками, за які у нас є дані, були періоди зменшення кількості населення, але в цілому для всього періоду XVI – XVIII ст. характерне неухильне зростання міста. Однак беручи до уваги об'єктивні можливості для розвитку продуктивних сил в країні, багаті природні ресурси, натуральний приріст населення, це зростання слід визнати вкрай

повільним. Це було наслідком гальмування розвитку продуктивних сил і зокрема міського ремесла тогочасними виробничими відносинами.

Населення феодального міста ділилося на різні соціальні прошарки. Тут, як і в усьому тогочасному суспільстві, спостерігаємо чітку ієрархію станів, на найвищому щаблі якої знаходилися еліти, зокрема шляхта. Староста, як великий магнат, рідко мешкав у місті. Замість нього тут постійно перебували різні урядовці: підстарости, піджупники, судді, замкові і жупні писарі, які походили переважно з дрібної і середньої шляхти. В XVI ст. різні посади в старостинській адміністрації найчастіше займають представники шляхетських родин Колодницьких, Унятицьких, Вацівських, Винницьких та ін.¹², а в XVII–XVIII ст. – тих же Винницьких, а також Стебницьких, Лопушанських (Лопуських), Созанських, Туркулів та ін. Якщо в XVIII ст. старостинська адміністрація була повністю в руках шляхти, то у XVI – на початку XVII ст. в ній було чимало вихідців з міщанства, які однак згодом, як правило, отримували шляхетство і на подання старости виключались з міського права. Так, в XVI ст. стали шляхтичами такі вихідці з міщан, як піджупок Войтіх Бугрей, замковий писар Варфоломій Берна Найдаковський, підстароста Йосиф Воєвода, які, збагатившись під час урядування в старостинській адміністрації, а також шляхом оренди млинів, жупних будинків та інших молодих статей, пізніше понабували земські маєтки¹³. Особливо багатим був згаданий Варфоломій Найдаковський, який отримав королівське затвердження на два черини, луки, три лани поля, що після його смерті перейшли у власність інших шляхтичів¹⁴.

З шляхтичами, що були на службі в інших старост, пов'язані (через єдність інтересів і родинні зв'язки) й інші шляхтичі, що мали „двірки“ на території міста, але не хотіли підпорядковуватись міському праву. Вже в XVI ст. зросла роль шляхти в місті: окремі дрібнопомісні шляхтичі продавали сільські маєтки, щоб купити будинки в Дрогобичі¹⁵. В XVII–XVIII ст. кількість шляхетських „двориків“ в місті продовжувала збільшуватись.

Поруч зі світською елітою важливе місце в суспільній ієрархії посідало духовенство. Католицьке духовенство Дрогобича отримувало феодальну ренту з усього міського населення, а крім того мало власних кріпаків у місті і на селі, які виконували панщину, давали грошові чинші і натуральні данини. Про доходи «ректора» Дрогобичького костьолу свідчить такий факт: 1424 р. він позичив Львівському магістрові грошову суму, потрібну для шлюбного подарунку королеві Владиславу Ягайлові і його нареченій княгині Софії¹⁶. Деякі інші церковні служителі (органісти, дзвонарі тощо) за своїм соціальним становищем наближались до міщанства.

Вища православна церковна ієрархія (єпископи, ігумени монастирів) володіла, як і католицьке духовенство, численними маєтками в місті і на селі. Так, перемишльський єпископ Антоній Радилівський в середині XVI ст. мав не лише земські маєтки з селянами, але й «підданих» міщан, що мешкали на його ґрунтах в Перемишлі і Самборі¹⁷. Зате значна частина нижчого духовенства, сільських і міських священиків була значно біднішою. В підкарпатському селі зустрічаємо навіть «попів», які виконували феодальні повинності. Проте в містах, де соціальне розшарування було більшим, серед духовенства виділялась заможна верхівка. Серед дрогобичького православного духовенства на початку XVI ст. виділявся своїм багатством священик церкви Св.Юрія Сенько з дрібношляхетської родини Терлецьких, в якій вже в XV ст. священицтво стало спадковим заняттям¹⁸. З ним споріднені двоюрідні брати Савка, Петро і Васько Терлецькі, які в цей час також були священиками¹⁹, і Лаврентій Терлецький, який

в 1528 р. був перемишльським єпископом²⁰. В 1497 р. Сенько Терлецький отримав королівське підтвердження на володіння півланом землі²¹, а в 1508 – підтвердження привілеїв, „наданих ще Владиславом Ягайлом“, на володіння ланом землі, саджавкою, ставами, городом, садами, пасовищами, солеварною вежею з двома черинами і з правом безплатно („без кошового“) і поза чергою („без очеретки“) брати сировицю з королівського вікна, а також звільнення від чиншів, податків і підвод²². Тоді ж, мабуть, йому було надане підтверджене пізніше (1679 р.) право вільно варити горілку і пиво на власну потребу і під час празників Св.Юрія на продаж і дозвіл продавати на цьому празнику також привезені напої²³. Крім того, парохі церкви Юра мали право на збір по 2 гр. від осілих на німецькому праві парафіян церков чесного Хреста і П'ятниць (за іншими даними – від всіх мешканців Дрогобича)²⁴. В XVII ст. на згаданому вище лані осіло кілька родин „підсадків“, які попали під юрисдикцію священника. Так виникла „Юрівщина“ (Юрина), яку в податкових реєстрах іноді називають „передмістям попа Терлецького“²⁵.

В XVI–XVII ст. церква Св.Юрія перебувала у спадковому володінні Терлецьких: після Сенька був попом його син Грицінко, потім знову Сенько, на початку XVII ст. Павло, який мав сина Сенька²⁶. Після смерті Василя, останнього представника цієї родини, братство стало вибирати священників з числа міських парафіян.

Такі широкі привілеї, як у Терлецьких православне духовенство мало настільки рідко, що як в XVI ст., так і серед істориків нового часу виникали сумніви щодо їх автентичності²⁷. Як за шляхетським походженням, так і за обсягом своїх привілеїв священницька родина Терлецьких наближається до верхівки еліти суспільства. Але таке становище було винятковим. Більшість міських священників зливалась не з шляхтою, а з верхівкою міщанства. Так, наступниками Терлецьких на парафії Юра були представники заможного міщанства: Федір Старосовський, Іван Монастирський, Степан Кобрин, Михайло Кобринович, Григорій Кобринович²⁸. Священники інших дрогобицьких церков (Чесного Хреста, Параскеви П'ятниці, Св.Трійці, Спаса/Преображення та Пречистої Богородиці) також виходили з середовища середньозаможного і багатого міщанства. У XVIII ст. все міське духовенство було споріднене з патриціанськими родинами. Священник церкви Чесного Хреста Василь Глібкевич одружився з дочкою вїйта Терезою Едричківною, а свою дочку віддав заміж за міського радника Ф. Венцковича, власника будинку вартістю 2000 зол. і фільварку з городом і садом. Священниками церкви Св.Трійці і дрогобицькими деканами в першій половині XVIII ст. були багаті міщани Венгриновичі. Один з них, Лука Венгринович, в 1733р. віддав свою дочку заміж за багатого купця Івана Гудза²⁹. Також і представники інших дрогобицьких священницьких родин (Старомиські, Сербиновські, Кобрини) посідали важливе місце серед цехової старшини і міського патриціату. Таким чином, духовенство в Дрогобичі злилося з верхівкою міщанства.

До патриціїв слід зарахувати найбагатших купців і ремісників, які захопили в свої руки міське управління (магістрат). Більшість патриціїв були поляками і римо-католиками, однак їм не поступалися і верхівка українського міщанства, яка так само, як і католики, перетворювалася в спадковий патриціат. В кінці XV ст. одним із заможних українців-міщан був Івасько Захарка, в будинку якого засідав королівський комісарський суд, а в середині XVI ст. довголітнім членом ради був „русин Захарка“, очевидно, родич Іваська Захарка³⁰. Крім Захарка, в XVI ст. в раді засідали українці Хома, Онисько Синиця і Грицько Синиця, який в 1546 – 1558 рр. орендував міську горілку корчму, а також доходи від мір для вимірювання формованої солі і оплати від дерева,

що привозилось на солеварні. В 1546 р. він заплатив раді 200 зол., щоб вона нікому не передавала цих доходів, і потім щороку поновлював орендний контакт, і звичайно на суму 102 зол. на рік: „51 за горілку, 1- за міри, 50 – за дерево“³¹. В 1542 – 1544 рр. Грицько Синиця орендував також міський королівський млин біля Раневич³². Орендарі цього млина посідали впливове становище серед міської верхівки. В 1511-1514 рр. його орендував багатий міщанин, власник земських маєтків Сенько Садковський, в 1514-1535 рр. – Роман Русин. Але від середини XVI ст. оренда цього млина переходить до рук жупника, а пізніше старости і старостинських слуг, а в XVII ст. млин належить вже шляхтичам³³.

В XVII–XVIII ст. всі посади в магістраті залишались в руках кількох найбагатших родин: Андричків – Дворниковичів, Піховчиків, Венцковичів, Кобринів, Венгриновичів. Великі, як на дрогибицькі масштаби, багатства сконцентрували, зокрема, українські міщани. Довголітній радний Іван Черніга (сер. XVIII ст.) мав фільварок в півлану, інший член ради, Василь Скрипук мав будинок вартістю 5000 зол. і залишив після своєї смерті багато рухомого і нерухомого майна, і 6000 зол. готівкою, з яких він асигнував 1000 зол. „на кагал“, щоб з процентів щороку надходило „50 зол. до церкви..., 30 зол. – до братства, по 10 зол. – бакалярів і на шпиталь“³⁴.

Характерною рисою всіх патриційів, незалежно від національності, була їхня пов'язаність з тогочасними формами господарювання. Так, наприклад, один з надавчих привілеїв на міську власність стосувався ґрунту, який пізніше отримав назву Угринівського кута. Ще 1670 р. король надав ділянку поля за р. Тисменицею, так зв. „кут“, дочкам Василя Фединича Мар'яні і Анастасії, чоловікові Анастасії і його синам³⁵. У першій половині XVIII ст. цей „привілейований Угриновичівський кут або лаз“ був в спадковому володінні родини Угриновичів, а в 60-х роках був куплений заможним міщанином Григорієм Митюринським. Він вважався виділеним не лише з міста, але і з староства³⁶ і кварта з нього платилася окремо від кварти з староства. Таким чином, частина патриціату успішно використовувала існуючу систему на володіння землею, млинами тощо.

Серед солеварів вже в XVI ст. виділились „привілейовані зваричі“, які на підставі королівських привілеїв мали право отримувати сировицю безплатно, а деякі з них – також право тягнути цю сировицю жупними кінцями і поза чергою. Якщо непривілейовані зваричі в 60-х рр. XVI ст. виробляли в середньому по 200 бочок солі в рік і мали річний доход біля 23 зол., то „привілейовані зваричі“ виварювали в середньому по 400 бочок солі і мали по 60-68 зол. доходу³⁷. Отже, і в солеварній промисловості збагачення окремих міщан значною мірою ґрунтувалось на феодалних привілеях. Все це дозволяє характеризувати патриціат, як міську верхівку, яка була тісно пов'язана з пануючими господарськими відносинами і за їх рахунок забезпечувала своє заможне становище. Це не виключає того, що патриціат терпів від вад феодалних відносин. Шляхта, збільшуючи визиск міських низів, зменшувала його частку в ньому. Зокрема, в зв'язку з тенденцією до монополізації солеварного промислу, заможні міщани втратили пільги на деякі полегшення у солеварному виробництві.

Найчисленнішою групою серед населення міста було поспільство. У деяких джерелах поняття поспільства ідентифікується з усією міщанською громадою (*communitas alius* – поспільство)³⁸, в інших лише з „простим народом“ (*vulgus*)³⁹, що дає підставу окремим історикам називати поспільством міську бідноту. Однак найправильніше буде відносити до поспільства всю масу дрібних виробників і торговців, які мали хоча б незначні власні засоби виробництва і, як правило, також нерухому власність в місті

(будинки, земельні ділянки). Хоча представники поспільства були дуже диференційованими за ступенем заможності і за своїм соціальним становищем, все ж вони, як правило, особистою працею брали участь у виробництві та обміні і були вагомим суб'єктом економіки пізньосередньовічного міста. Більшість членів поспільства мала права міщан⁴⁰ і боролась з патриціатом за участь в міському управлінні.

Важко провести якусь різку межу між найбагатшою частиною поспільства, яке не брало участі в магістраті, і патриціатом, в руках якого було міське управління, бо в малих і середніх містах патриціат не перетворився на стан, який би міг не допустити поповнення свого середовища „нових багатіїв“ з числа поспільства. Верхівка поспільства за своєю заможністю часто не поступалась патриціатові. Так, кушнір Іван Стельмахович, після смерті якого залишилось 32 шапки, 48 лисячих лапок, багато угорських смушків та іншого майна, був настільки заможним, що у заповіті призначив 1 000 зол. на церкву Трійці⁴¹. Боротьба верхівки поспільства з патриціатом за владу по суті була конкурентним суперництвом двох угруповань міського суспільства. Тому не можна переоцінювати „перемоги поспільства над патриціатом“, яка виразилася у створенні контрольного органу поспільства (у Львові „40 мужів“, у Самборі – „24 мужі“). Створення таких органів зовсім не означало якоїсь принципової „демократизації міського управління“, як це пишуть деякі історики⁴². Включення до складу міських властей „органу поспільства“, по суті, найчастіше означало лише поповнення патриціату за рахунок верхівки поспільства. В таких містах, як Дрогобич, взагалі не було чіткої межі між патриціатом і верхівкою поспільства. Найзаможніші представники поспільства досить часто входили до старих магістратських органів і тим самим до складу патриціату, і тому не було потреби в формальній боротьбі за створення нового магістратського органу як „представництва поспільства“.

Якщо верхівка поспільства зливалась з патриціатом, то низи були таким ж убогими і фактично безправними, як і плебеї. Тим не менше поспільство в цілому утворювало окремий міський стан, всі члени якого користувались формально тими самими міщанськими правами і мали спільні станові інтереси, які полягали насамперед в заінтересованості всієї міської громади в тому, щоб не допустити концентрації влади в руках урядовців і пов'язаних з ними патриціїв.

Частина міського населення, яка була в найважчому становищі, утворювала плебейську опозицію, до якої входили незаможні плебейські елементи, а також й збіднілі або тимчасово поставлені поза рамки офіційного суспільного життя представники міщанства. Однією з найрадикальніших частин плебейської опозиції були в Речі Посполитій т.зв. „люзні люди“ (*hemines vagi*), в яких панівні верстви призириливо називали „гульгьями“. Це були переважно позбавлені будь-якого нерухомого майна наймити, які „не мали певної професії і постійного місця проживання“. Шляхетські законодавці неодноразово приймали конституції, за якими „люзним“ заборонялось найматись на роботу поденно і тижнево (а не помісячно), або й зовсім заборонялось жити в містах⁴³. Проте в Дрогобичі, як і в інших містах, була певна кількість позбавлених громадянських прав „люзних людей“. Вони були змушені навіть платити податок, розмір якого з 3 зол. в другій пол. XVI ст. збільшився до 4 зол. в першій пол. XVII ст.⁴⁴ У латиномовних податкових реєстрах Дрогобича, згадуються *citharedi* (дослівно – музики, що грають на цитрі), а в такому ж польськомовному реєстрі м. Ярослава, на аналогічному місці названі *скомороші*⁴⁵. Треба згадати, що під назвами *citharedi*, *скоморохи* розуміли одну і ту ж категорію людей, а саме бродячих музик – лірників, цимбалістів або й кобзарів.

До люзних слід зарахувати також тих люмпенів, що займались жебрацтвом і мали свої жебрацькі організації⁴⁶. Польський шляхтич економіст Я.К. Гуар, який був якийсь час управителем Самбірської економії, присвятив свою книгу „Економіка землянська генеральна“ дрогобицькому старості і адміністраторові Самбірської економії С.С. Скарвенському, в якій писав про збільшення жебраків в містах і селах в другій половині XVII ст.: „У зв'язку з постійною війною і неспокоєм в країні, люди звідусіль мусять з осель іти на жебри через податки і через постійні переходи жовнірів“⁴⁷. Від цих, значною мірою декласованих елементів слід відрізнити ту частину плебсу, що жила за рахунок продажу своєї робочої сили. Сюди відносяться насамперед позбавлені будь-якого нерухомого майна коморники, з середовища яких виходили наймити, хатні слуги, а також водоноси (hidraull). Такими ж бідними були мабуть і „рибарки“, які ловили і продавали рибу: в податкових реєстрах вони названі поруч з убогими коморниками⁴⁸.

До плебсу можна віднести також тих зваричів, які жили з праці на жупах і не мали іншого майна, крім невеликих городів і хатин.

Особливе місце в складі плебейської опозиції належить найбільш бідним крамарям (prorolae)⁴⁹ і підмайстрам, які, хоч і визискувались майстрами, проте з огляду на статті цехових привілеїв, мали можливість стати цеховими майстрами. Підмайстри часто були синами майстрів, купців, землеробів-власників. Тому ні крамарів, ні більшість підмайстрів не можна зарахувати до позбавленого засобів виробництва плебсу. Проте незадоволення своїм злиденним становищем штовхало їх у ряди плебейської опозиції.

Окрему групу міського населення становили євреї. Політика феодално-станових привілеїв державної влади і правлячих еліт призводили до „кастової відособленості євреїв“. Таким становищем користувалась найзаможніша єврейська верхівка, щоб заручитись підтримкою всього єврейського населення в своїх станово-еготистичних інтересах. Однак єврейські громади не були чимось однорідним, вони роздиралися непримиренними соціальними антагонізмами. Найбагатші єврейські лихварі-відкупники користувалися протекцією урядовців та магнатів також і для того, щоб визискувати одноплемінників. Вони зміцнювали свою економічну перевагу отриманими від короля і магнатів привілеями на володіння корчмами, солеварнями та іншими прибутковими об'єктами. Визиск єврейської бідноти заможною верхівкою, яка захопила керівництво кагальною організацією, часто набирала форм неприкритого грабунку. Тому боротьба єврейської ремісничої бідноти проти кагальної верхівки набула типових рис у всій Речі Посполитій⁵⁰.

Представники всіх груп ремісничо-торгівельного населення мешкали не лише в центральній частині міст, а й на передмістях. Ті з передміщан, які належали до цехів, мали міське право і користувались титулами, що були відзнакою міщан (в XV – XVI ст. honestus; XVII – XVIII ст. famatus, славетний)⁵¹. Інші передміщани в юридичному відношенні займали проміжне становище між міщанами і селянами. Це знайшло відображення в тому, що їх титулували на зміну „поштивими“ або „робітними“⁵².

Серед передміщан, що займались сільським господарством, також здавна мало місце значне майнове розшарування. Так, з 30 дрогобичан, переважно передміщан, які в 1581 р. випасали свиней в королівських лісах, 7 мало по 1-5 свиней, 18 по 6-15 гол. І один (дяк Олехно) – 34 свині. Таке ж розташування видно на прикладі матеріалів про розміри земельних наділів. Так, в 1508 р. 4 особи мали по 2 лани землі, 1 – 1/2 лана, 25 – по півлану, 3 – по 3/8 лана, 46 – по чверті лана, 4 – по 1/8 лана⁵³. За даними люстрації 1565 р. 12 найбагатших господарств (9,4 % від загальної кількості

господарств) займали 24 % всіх землеробських угідь⁵⁴. В XVII – XVIII ст. середні розміри наділів передміщан, а також земельних володінь міщан, зменшились, але нерівномірність в забезпеченні окремих майнових груп землею не лише збереглась, а й посилилась. Проте в цілому на передмістях соціальна і майнова диференціація була меншою, ніж в центральній частині міста.

Підсумовуючи, доходимо висновку, що навіть мале місто з передмістями було скупченням різних соціальних груп і прошарків з суперечливими інтересами.

Більшість населення пізньосередньовічного Дрогобича становили українці. Крім них тут мешкали ще поляки, в XIV–XV ст. також німці, а в XVI–XVIII ст. – євреї. Проте таким тенденційним твердженням суперечить фактичний матеріал, поданий К.Люком. Зокрема, він зібрав 163 імені дрогобицьких міщан, що зустрічаються в документах за 1416-1478 рр. З них, на його думку, німецьких було лише 35 (24%), 14 невизначених, а 114 слов'янських, переважно українських⁵⁵. При цьому треба враховувати недосконалість застосованої дослідником методики, згідно з якою національність визначається за іменем. Так, українця Мєня Дяка він вважає поляком, деякі загальні християнські імена вважає німецькими. До того ж навіть, використання методики К.Люка дозволяє зробити уточнення (за умови додатку 43 мешканців передмістя, згаданих в документі 1473 року⁵⁶, – майже виключно українців), що відсоток німецьких імен і прізвищ зменшиться до 19%. Дійсний процент німецького населення був очевидно ще менший, бо колоністи мали більше шансів попасти на сторінки латиномовних урядових актів, ніж автохтонне населення.

Протягом XV ст. кількість німецьких колоністів зменшувалась. Частина їх українізувалась, або полонізувалась, а інші – переселились до Львова і Кракова, де були більші скупчення німців⁵⁷. В 30-х рр. XVI ст. в дрогобицьких джерелах востаннє зустрічаємо згадку німецького колоніста⁵⁸. На сторінках магістратської книги 1542-1563 рр. німецькі імена та прізвища взагалі не зустрічаються, отже на середину XVI ст. німців у Дрогобичі не залишилось. Зате у XVI ст. тут починають поселятись євреї. Протягом XV–XVI ст. євреї не мали права мешкати в місті, і тому ті нечисленні заможні євреї, які в цей час були в Дрогобичі урядовцями в жупах і орендарями, прибували сюди на тимчасове перебування з інших міст⁵⁹. Лише в першій половині XVII ст. євреям було дозволено оселятись в Дрогобичі на території спеціально виділеного старого лану. В 1664 році на Лані було вже 15 будинків⁶⁰. Наприкінці XVII і у XVIII ст. кількість єврейського населення зросла, і заможні євреї стали власниками будинків також за межами лану, зокрема на ринковій площі.

Джерела другої половини XVIII ст. дозволяють хоча б приблизно обрахувати кількість єврейського, а також польського населення в Дрогобичі. В момент захоплення Галичини Австрією в Дрогобичі мешкало 124 родини євреїв⁶¹. З огляду на прийняту методику (тобто, приймаючи по 5-6 осіб на сім'ю), це становить біля 500-700 осіб.

Кількість поляків можна приблизно визначити за матеріалами списків парафіян, що склалися римо-католицькими ксьондзами. Однак ці списки дуже неточні. Це видно хоча б з того, що за інвентарем Дрогобицького костьолу в 1743 р. в Дрогобичі було 2356 римо-католиків, а за матеріалами перемишльської латинської кафедри – лише 1274 особи⁶². Розбіжність даних за 1743 і 1785 рр., щодо числа римо-католиків в Дрогобичі свідчить, що списки парафіян склалися ксьондзами дуже неточно, причому переважала тенденція до завищування справжніх даних. Вірогіднішими є дані за 1875 р., коли над діяльністю кліру був встановлений певний контроль австрійських чиновників. Таким чином, в останній чверті XVIII ст. в Дрогобичі було не більше

1274 римо-католиків. В зв'язку з тим, що певна кількість католиків була покатоличеними, але ще не сполонізованими українцями, слід згадати, що кількість поляків не була вищою від 1000 – 1200 осіб.

Враховуючи, що загальна кількість населення Дрогобича у 1787 р. становила не менше 5,6-5,7 тис. осіб, доходимо висновку, що в цей час у місті було не менше 4,5 тис. українців, біля 1,2 тис. поляків і 600-750 євреїв.

¹ Kuczera A. Samborszczyzna. – Т. 1. – Sambor, 1935-1937. – S.158.

² Pazura S. Studia z dziejów miast na Mazowszu od XIII do początków XX wieku. – Lwów, 1939. – S.275.

³ Archiwum Główne Akt Dawnych (Warszawa). – Т. zw. Metryka Litewska. – Dz. IV B. – N 22. – K.485-486.

⁴ Prochaska A. Materiały archiwalne wyjęte głównie z Metryki Litewskiej. – Lwów, 1890. – S.139.

⁵ Źródła dziejowe. – Т.18. – Cz. I. – Warszawa, 1903. – S.139.

⁶ Так, Добромиль платив 100 зол. шосу, хоч мав в 1589 р. лише 1160 душ. – Гец М. Столиця Гербуртів. – Добромиль, 1937. – С.11.

⁷ Відділ рукописів наукової бібліотеки Львівського національного університету ім. І. Франка. – Спр.124. – Арк. 5; Karpiniec J. Plość osad miejskich byłej Galicji i podział ich na miasta i miasteczka // RDSG. – Т.2. – 1932. – S.30-36.

⁸ AGAD. – Т. zw. Metryka Litewska. – Dz. IV B. – N 22. – K.485-486.

⁹ Центральний державний історичний архів у Львові (далі – ЦДІАУЛ). – Ф.14. – Т.258. – Арк. 242, 246, 155.

¹⁰ Там само. – Ф.19. – Зв.14. – Спр.6.

¹¹ Там само. – Ф.20. – Зв.36. – Спр.8. – Кн.13. – Арк.98.

¹² Księga radziecka miasta Drohobycza 1542-1563. Z papierów pośmiertnych ś.p. Stefana Sochaniewicza, wydała Helena Polackówna // Zabytki Dziejowe. Wydanie Tow. Nauk. we Lwowie. – Т.IV. – Z.1. – Lwów, 1936. – S. XVII.

¹³ Ibid. – S. XVIII-XX.

¹⁴ Matricularum Regni Poloniae summaria. Ed. Th. Wirzbowski (далі – MRPS). – Varsoviae, 1905-1919. – Pars 4. – Vol. 3. – P.256, 267. – № 21895, 22409; ЦДІАУЛ. – Ф.13. – Т.333. – С.118; Т.688. – С. 293.

¹⁵ Księga radziecka miasta Drohobycza ... – S.VII; №9.

¹⁶ Zubrzycki D. Kronika miasta Lwowa. – Lwów, 1844. – S.87.

¹⁷ Грушевський М. Матеріали до історії суспільно-політичних і економічних відносин Західної України. Серія друга (ч.81-132) (1531-1574) // Записки Наукового Товариства імені Шевченка. – Львів, 1906. – Т.69. – Кн.І. – № 104.

¹⁸ Wyrostek L. Ród Dragów-Sasów na Węgrzech i Rusi Halickiej. – Kraków, 1932. – S.226.

¹⁹ AGAD. – Т. zw. Metryka Litewska. – Dz. IV B. – N 22. – K.523.

²⁰ ЦДІАУЛ. – Ф.13. – Т.625. – С. 1795; Грушевський М. Вказ. праця. – С.92.

²¹ MRPS. – Pars 1. – P.44. – Suppl. № 718, 734. В акті надання від 1497 р. Сенько титулюється „батьком“ (bawthca), тобто священиком.

²² Там само. – Ч.4. – Т.2. – С.23. – № 8726.

²³ Національний музей у Львові. – Теки Подолинського. – Спр. „Дрогобич“.

²⁴ Там само; Mściwujewski M. Królewskie wolne miasto Drohobycz. – Lwów-Drohobycz, 1929. – Ч.1. – С.100.

- ²⁵ ЦДІАУЛ. – Ф.13. – Т.1075. – С.19, 1696.
- ²⁶ MRPS. – Pars 4. – Vol. 3. – Suppl. № 18692; Національний музей у Львові. – Теки Подолинського. – Спр. „Дрогобич“.
- ²⁷ Księga radziecka miasta Drohobycza ... – S.XXIV; Szaraniewicz I. Rzut oka na beneficja kościoła ruskiego za czasów Rzeczypospolitej polskiej pod względem historii. – Lwów, 1875. – С.52.
- ²⁸ ЦДІАУЛ. – Ф.13. – Т.625. – С.1795.
- ²⁹ Там само. – Ф.32. – Т.4. – С.689; ЛБАН. – Ф.Оссолінеум. – Спр.29. – С.547.
- ³⁰ MRPS. – Pars 4. – Vol. 3. – Suppl. № 1179.
- ³¹ Księga radziecka miasta Drohobycza ... – S.16, 111. – № 36, 287 та ін.
- ³² MRPS. – Pars 4. – Vol. 3. – Suppl. № 21620.
- ³³ Księga radziecka miasta Drohobycza... – S.LXXI; ЦДІАУЛ. – Ф.13. – Т.390. – С.2622.
- ³⁴ ЦДІАУЛ. – Ф.32. – Т.7. – С.476,473.
- ³⁵ Gałkiewicz F. Z archiwum Drohobycza. Zbiór przywilejów, aktów granicznych, lustracji, memoriałów ipt. – Drohobycz, 1906. – S. 243. – №78.
- ³⁶ ЦДІАУЛ. – Ф.32. – Т.3. – С.249; Т.6. – С.134; Т.7. – С.281–282.
- ³⁷ Rutkowsky J. Podział dochodów w żupach ruskich za Zygmunta Augusta. – Poznań, 1927. – S.45.
- ³⁸ Pazura S. Studia z dziejów miast na Mazowszu od XIII do początków XX wieku. – S.175.
- ³⁹ Księga radziecka miasta Drohobycza... – S.57. – № 256.
- ⁴⁰ В XVII – XVIII ст. зовнішнім виразом належності до поспільства був титул “славетний” (famutus), в той час, як представників патриціату титулували зачне славетними “spectabiles”.
- ⁴¹ ЦДІАУЛ. – Ф.32. – Т.7. – С.345, 352.
- ⁴² Ptaśnik J. Walki o demokratyzacja Lwowa od XVI do XVIII w. // Kwartalnik historyczny. – 1925. – Т.39. – S.228-257.
- ⁴³ Volumina Legum. – Т.III. – P.26-27.
- ⁴⁴ Źródła dziejowe. – Т.18. – Cz. I – Warszawa, 1903. – S.43; ЦДІАУЛ. – Ф.13. – Т.1075. – С.1019, 1555.
- ⁴⁵ ЦДІАУЛ. – Ф.13. – Т.1069. – С.139.
- ⁴⁶ В 1745 р. в Дрогобичі судили Матвія Думовича, який “мав старшинство над кількома десятками прошарків”, котрі “були під владою “. – ЦДІАУЛ. – Ф.13. – Т.1075. – С.1555.
- ⁴⁷ Haur J. Skład abo skarbiec sekretów o ekonomiey ziemiańskiej. – Kraków, 1689. – Tr.17. – R.XX.
- ⁴⁸ ЦДІАУЛ. – Ф.13. – Т.1075. – С.1555.
- ⁴⁹ Там само. – Ф.159. – Оп.8. – Т.863. – Арк. 116.
- ⁵⁰ Mark B. Rzemiosło żydowskie w okresie Odrodzenia // Odrodzenie w Polsce. – Т.1. – Warszawa, 1955. – S.303-304.
- ⁵¹ Вже в XV ст. такі передміщани могли бути чинами ради. – Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum tzw. Bernardyńskiego we Lwowie (далі – AGZ). – Т. XVIII. – Lwów, 1893. – S.18.
- ⁵² Назва “робітний” (laboriosus) була ознакою феодално-залежних селян.
- ⁵³ AGAD. – ASK. – Dz. 46. – N D-1. – K.218.
- ⁵⁴ Жерела до історії України-Руси. – Т.1-7. – Львів, 1895 – 1903. – С.199-200.
- ⁵⁵ Lúck K. Deutsche Aufbaukräfte in der entwicklung polens. – 1934. – P. 527, 85.
- ⁵⁶ AGZ. – Т.XVII. – № 910.
- ⁵⁷ У книгах прийнять до міського права Кракова та Львова, вихідці з Дрогобича мають переважно німецькі прізвища. – Див.: Kaczmarczyk K. Księgi przyjęć do prawa miejskiego w Krakowie (1392-1596). – Kraków, 1913. – № 288, 5199, 8093, 8125.

⁵⁸ AGAD. – ASK. – Dz. 46. – N D-1. – K.218.

⁵⁹ Księga radziecka miasta Drohobycza... – S.XXVI.

⁶⁰ Gałkiewicz F. Z archiwum Drohobycza. – S. 266.

⁶¹ З них 84 сім'ї домовласників і 40 – квартирантів. – ЛБАН. – Теки Козловського, 76. – № 14 і. – Арк. 1-2; За метрикою 1787 р. євреям-домовласникам належало 47 будинків в центрі, 13 на передмістях і 40 на Лані. – ЦДІАУЛ. – Ф.19. – Спр.14(6).

⁶² Kramarz W., Ladenberger T. Rozmieszczenie ludności rzymsko-katolickiej w diecezji przemyskiej // Studia z historii społecznej i gospodarczej poświęcone F. Bujałkowi. – Lwów, 1931. – S. 452.

Ярослав Ісаєвич.

Чисельність, соціальна структура і національний склад населення Дрогобича у XVI – XVIII ст.

Динаміка змін кількості населення є одним із найважливіших показників економічного і політичного життя міста. Для обчислення кількості населення Дрогобича взято мінімально допустимий критерій – 6 мешканців на один житловий будинок (при цьому враховано розроблені методики, а також нагромаджений автором досвід вивчення міських актів). Кількісні показники населення міста в 1568-1820 рр. зведено в таблицю. Обраховано також мешканців передмість. В останній чверті XVIII ст. населення Дрогобича складало не менше 6 – 6,5 тис. осіб. Досліджено соціальну структуру населення, його зайнятість та національний склад (українці, поляки, євреї).

Jaroslav Isaievych.

Quantity, social structure and national composition of the population of Drohobych in the XVI – XVIII centuries.

The dynamics of population quantity changes is one of the major parameters of an economic and political life of a city. For the calculation of population of Drohobych a minimally allowable criterion has been chosen, that is 6 inhabitants per one dwelling house (the author also takes into account the already developed techniques as well as his own experience of studying of city acts). Specifications of quantity of the city population in 1568-1820 are tabulated. The suburban inhabitants have also been counted. In the last quarter of the XVIII c. the population of Drohobych made not less than 6-6,5 thousand persons. The social structure of the population, its employment and national composition (Ukrainians, Poles, Jews) has been examined.